

Zapiski bibliograficzne

ZIEMIE ZACHODNIE

LESZEK PROROK: *Les territoires de l'ouest et du nord dans la littérature polonaise*. „Cahiers Pologne-Allemagne” nr 4/1962, s. 22—29.

Szkic literacki, którego autor ogólnie omawia utwory polskiej literatury pięknej o tematyce Ziemi Zachodnich (reportaż, esej, powieść historyczna, powieść współczesna, poezja, dramat). Artykuł zawiera ponadto uwagi dotyczące rozwoju życia literackiego na ZZ.

„ZARANIE ŚLĄSKIE”. Kwartalnik nr 4/1962. Wydawnictwo Śląskiego Instytutu Naukowego w Katowicach. Katowice—Cieszyn 1962, s. 189.

Wymieniony wyżej zeszyt „Zarania” Dyrekcja Śląskiego Instytutu Naukowego w Katowicach dedykuje prof. Kazimierzowi Popiołkowi w 35 rocznicę pracy naukowej i pedagogicznej. Numer otwiera zarys biografii, omówienie twórczości historycznej, bibliograficzne zestawienie prac K. Popiołka.

W kolejnych rozprawach W. Długoborski omawia propagandę polityczną na Śląsku w pierwszych latach Rewolucji Francuskiej (l. 1789—1792), rozprzestrzenianie się haseł rewolucyjnych wśród społeczeństwa śląskiego; A. Kałuża omawia sprawy związane z początkiem rewolucji 1905 r. w Zagłębiu Dąbrowskim; E. Buława kształtowanie się polskiej władzy na Śląsku Cieszyńskim (1918—1919); A. Targ podaje nowe szczegóły do dziejów tajnego nauczania na Śląsku w okresie okupacji hitlerowskiej; J. Chlebowczyk zajmuje się niektórymi aspektami działalności podziemia w Beskidzie Śląskim w l. 1945—1946; rolę PPR w rozwiązaniu zagadnienia tzw. *Volkslisty* na Śląsku charakteryzuje H. Rechowicz; W. Mrożek omawia przeobrażenia, jakie zaszły

w minionych latach w sferze zawodu górniczego.

Zeszyt zamykają artykuły materiałowe, recenzje i kronika.

„SZCZECIN”. Czasopismo regionu zachodniopomorskiego, zeszyt 9—10/1962. Instytut Zachodnio-Pomorski, Szczecin 1962, s. 155.

W wymienionym zeszycie „Szczecina” opublikowano materiały sesji naukowej zorganizowanej w związku z obchodami 700-lecia Gryfic. W artykule wstępnym W. Filipowiak, na podstawie znalezisk archeologicznych, szkicuje dzieje osadnictwa na terenie obecnego pow. gryfickiego od okresu środkowej epoki kamienia (mezolit) do początków XIII w. (Gryfice otrzymały prawa miejskie w 1262 r.). Niejako kontynuacją tego szkicu jest praca S. Rzeszowskiego pt. *Ważniejsze momenty dziejów Gryfic* (od początków XIII w. do 1945 r.). Układ przestrzenny i zabytki tego miasta charakteryzuje w następnym szkicu W. Niemierowski, zaś K. Golczewski przedstawia sytuację powiatu oraz miasta w r. 1944, w dniach wyzwolenia, w pierwszym okresie po wyzwoleniu. Dział artykułów zamyka praca Antoniego Wielopolskiego pt. *Charakterystyka gospodarcza powiatu gryfickiego* (stan i perspektywy rozwoju rolnictwa, leśnictwa, ruchu turystyczno-wczasowego, rybołówstwa, przemysłu i rzemiosła).

W dziale materiałów opublikowano następujące prace: B. Frankiewicz, *Materiały źródłowe do dziejów Gryfic w Wojew. Archiwum Państwowym w Szczecinie*; M. Tacher, *Wspomnienia z życia i działalności na Pomorzu Zachodnim w latach 1940—1945* (autor był pierwszym burmistrzem w wyzwolonych

Gryficach); R. Fafius, *Uwagi w sprawie rozwoju turystyki i ośrodków wczasowych w powiecie gryfickim*; J. Jakubiak, *Dni Gryfic*.

Przedstawiany tu zeszyt zamykają recenzje publikacji o tematyce Ziemi Zachodnich, przegląd wydarzeń społecznych, gospodarczych oraz kronika kulturalna Szczecina.

TADEUSZ ORŁOWSKI: *Banki ludowe na Śląsku Opolskim w latach 1895—1939*. Instytut Śląski w Opolu. Opole 1962, s. 222.

Monograficzne przedstawienie działalności polskich spółdzielni kredytowych, tzw. banków ludowych na Opolszczyźnie. W części pierwszej autor pracy omawia początki polskiej spółdzielczości, jej strukturę organizacyjną oraz agendy bankowe w l. 1895—1918, w drugiej zaś (obszerniejszej) działalność spółdzielczych instytucji kredytowych w l. 1921—1939. W zakończeniu Orłowski stwierdza, że o rozwoju polskiej spółdzielczości decydowały: świadomość narodowa ludności polskiej, względy gospodarczo-społeczne, sprawność organizacyjna, uczciwość, gospodarność polskich banków ludowych.

BOGDAN ZAKRZEWSKI: *Śląska pieśń ludowa w zbiorach z okresu romantyzmu*. Prace Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego. Wrocław 1962, s. 38.

Charakterystyka działalności zbieraczy śląskich pieśni ludowych, przede wszystkim J. S. Bandkiego, J. Lompy (główną część jego obszernego zbioru, zawierającego ok. 680 pieśni, uważaną przez przeszło sto lat za zaginioną, odnaleziono niedawno), R. Fiedlera (nie opublikowane pieśni również szczęśliwie dochowały się w rękopisach), J. Rogera i in. Ponadto autor omawia wpływ Towarzystwa Literacko-Słowiańskiego oraz Purkiniego i Czelakowskiego na rozbudzenie wśród studentów wrocławskich zainteresowań folklorem śląskim. Śląska pieśń ludowa wykazuje ścisły związek z ogólnopolską pieśnią

ludową zarówno w zakresie treści, wątków, jak i melodii. Regionalną specyfikę reprezentują przede wszystkim pieśni górnicze.

STANISŁAW KOLBUSZEWSKI: *Śląskie impresje Stanisława Wyspiańskiego*. Instytut Śląski w Opolu. Zakład Narodowy im. Ossolińskich — Wydawnictwo. Wrocław — Warszawa — Kraków 1962, s. 100.

Praca oparta na zachowanych listach Wyspiańskiego pisanych z podróży po Śląsku, odbytej w r. 1890. Poeta zwiedził wówczas Legnicę, Wrocław, Opole, a swoje wrażenia z peregrynacji, opisy niektórych zabytków sztuki utrwalił we wspomnianych listach. Są one — obok szkicowników — jedynym źródłem i dokumentem związków twórcy „Wesela” ze Śląskiem.

Motyw śląski w twórczości Wyspiańskiego pojawił się po raz pierwszy w *Epilogu*, szkicu scenicznym napisanym wspólnie z L. Rydlem, a wystawionym w Krakowie w setną rocznicę urodzin Mickiewicza. Głównie jednak temat śląski podjął Wyspiański w 10 lat po podróży i to równocześnie na swoim warsztacie malarskim i literackim. W r. 1900 rozpoczął bowiem pracę nad witrażem wawelskim i rapsodem o księciu śląskim — Henryku Pobożnym. Autor przedstawianej rozprawy analizuje związek pomiędzy witrażem a poematem oraz ich wartości ideowe i artystyczne. Genezę tych dzieł wiąże Kolbuszewski z pobytom Wyspiańskiego na Śląsku w r. 1890.

PIOTR ŚWIERC: *Szkolnictwo artystyczne w woj. opolskim w latach 1957—1960*. — ZBIGNIEW KOŚCIOW: *Życie muzyczne Opolszczyzny w latach 1957—1959*. Instytut Śląski w Opolu. Komunikaty nr 19 i 20. Opole 1961.

P. Świerc charakteryzuje rozwój i wyniki pracy szkół artystycznych woj. opolskiego, stan kadry nauczycielskiej, wyposażenie tych zakładów kształcenia w pomoce naukowe, zaś Z. Kocsiów działalność i wpływ Państwowej Orkie-

stry Symfonicznej i działu muzycznego rozgłośni Polskiego Radia w Opolu na kształtowanie się kultury muzycznej Opolszczyzny.

WOJCIECH WAWRZYNEK, ZBIGNIEW NIETYKSZA: *25 lat Teatru Lalek w Opolu (1937—1962)*. Instytut Śląski w Opolu. Komunikaty nr 23. Opole 1962, s. 45.

Historia opolskiego Teatru Lalek kontynuującego tradycje powstałego w r. 1937 Teatru Kukielkowego w Opolu przy Zarządzie Dzielnicy Związku Polaków w Niemczech. Teatr ten w l. 1937—1939 dał ponad 200 przedstawień. Publikacja zawiera wypowiedzi i wspomnienia twórców oraz organizatorów zespołu małych lalek.

Zestawił W. T.

NIEMCY

Niemcy po r. 1945.

MICHAEL KOHL: *Zur Völkerrechtswidrigkeit der Aggressionsakte gegen die Staatsgrenze der DDR*. „Neue Jurisitz” nr 19/1962, s. 585—588.

Artykuł pierwotnie wygłoszony w formie referatu dn. 6 IX 1962 r. w Berlinie na wspólnych obradach Komisji Spraw Zagranicznych Izby Ludowej NRD i Rady Naukowej Ministerstwa Spraw Zagranicznych NRD. Wychodząc ze znanego we współczesnym prawie międzynarodowym pojęcia pokojowej koegzystencji Michael Kohl podkreśla, że Berlin i granica państwowa NRD w Berlinie jest w obecnej dobie najlepszym sprawdzianem przestrzegania tej zasady przez obydwa systemy światowe. Autor stwierdza, że określone czynniki NRF nie czują się jednak związane zasadą pokojowej koegzystencji, a tym samym treścią art. 25 Ustawy Zasadniczej NRF, z którego wynika, że ogólne zasady prawa międzynarodowego są częścią składową prawa związkowego i mają pierwszeństwo przed ustawami oraz rodzą prawa i obowiązki. Kohl przytacza szereg faktów, referuje incydenty mające miejsce na granicy obydwóch państw i w Berlinie, prowokacje i akty przemocy stojące w jawnej sprzeczności z zasadą pokojowej koegzystencji.

W konkluzji autor podkreśla, że tylko uregulowanie problemu niemieckiego drogą traktatu pokojowego oraz osta-

teczne uregulowanie statusu zachodniego Berlina, może definitywnie uniemożliwić dalsze prowokacje i spowodować, że zasada pokojowej koegzystencji między narodami i wynikające z niej pozytywne dla pokoju światowego skutki będą zagwarantowane.

KARL HEINZ KUNZMANN: *Die „friedliche Koexistenz” im sowjetischen Völkerrecht. Die Diskussionen des 50. Jubiläumskongresses der International Law Association*. „Europa Archiv”, Folge 21/1962, s. 741—748.

W artykule poświęconym 50 jubileuszowemu kongresowi ILA, który odbył się ostatnio w Brukseli, autor charakteryzuje obecną działalność badawczą słowarzyszenia w poszczególnych dziedzinach prawa międzynarodowego, zmierzającą do sformułowania norm prawnych, które byłyby ogólnie uznawane. W 50 kongresie udział wzięli przedstawiciele świata prawniczego zarówno państw socjalistycznych, kapitalistycznych, jak i niezaangażowanych (ogółem 800 uczestników). Przedmiotem obrad kongresu brukselskiego były m. in.: zasada samoobrony wg Karty Narodów Zjednoczonych, użycie zakazanych rodzajów broni, prawne elementy pokojowej koegzystencji, pokojowe zastosowanie energii atomowej oraz takie zagadnienia jak międzynarodowe prawo walutowe, znaków towarowych, prawo rodzinne i inne. Centralnym jednak zagadnieniem kon-

gresu były prawne aspekty pokojowej koegzystencji. Autor referuje wyniki dotychczasowych obrad komisji prawa międzynarodowego przedłożone na 15 i 16 sesji Zgromadzenia Ogólnego ONZ w l. 1960—1961, a dotyczące kodyfikacji zasad koegzystencji. Następnie omawia poszczególne zasady radzieckiego sformułowania pojęcia pokojowej koegzystencji oraz polemizuje z nimi z pozycji zachodniej koncepcji prawa międzynarodowego. Autor kończy swój artykuł przytoczeniem ważniejszych wypowiedzi uczestników kongresu w dyskusji na ten temat.

CARL H. PEGG: *Der Gedanke der europäischen Einigung während des Ersten Weltkrieges und zu Beginn der zwanziger Jahre*. „Europa Archiv”, Folge 21/1962 r., s. 749—758.

Autor snuje rozważania na temat rozwoju koncepcji zjednoczenia Europy. Stwierdza, że do końca XIX w., a nawet do zakończenia I wojny światowej, myśl o zjednoczeniu Europy nigdy nie wykroczyła poza filozoficzne spekulacje i nie była przedmiotem dyskusji polityków. Zasadniczą przyczyną takiego stanu rzeczy był — zdaniem autora — fakt rywalizacji poszczególnych państw europejskich zarówno na starym kontynencie, jak i na terenie kolonii zamorskich. Rozwój teoretycznych rozważań w tej kwestii, który notuje się już na międzynarodowych konferencjach pokojowych (Paryż 1849 i Genewa 1867) oraz założenie Ligi Pokoju i Wolności, wydającej czasopismo „Les États-Unis d'Europe” było podyktowane tym, że Europa w obliczu rozwoju i wzrostu znaczenia USA i Japonii, zaczęła tracić swoje stanowisko jako centrum cywilizacji i kierowniczą rolę w rozwoju wydarzeń światowych. Następnie autor referuje dalsze dzieje rozwoju myśli zjednoczeniowej: od poglądów takich polityków jak Leo Caprivi, Francesco Crispi i Lord Salisbury poprzez dyskusje o federalizmie europejskim na paryskim kongresie nauk politycznych w r. 1900 (*Congrès de Sciences Politiques*)

oraz na pierwszym kongresie poświęconym federacji europejskiej w roku 1909 w Rzymie. Pod koniec I wojny światowej myśl tę reprezentowali W. Wilson, D. Lloyd-George i J. C. Smuts. Po I wojnie światowej rozkwit myśli o zjednoczeniu Europy osłabły takie czynniki jak: Związek Narodów i zasada samostanowienia narodów, która sprzyjała odrodzeniu się teorii nacjonalistycznych (szczególnie w Niemczech i w krajach dawnej monarchii austro-węgierskiej). Pomimo tej niesprzyjającej atmosfery nad koncepcją tą nadal pracowali: uczyony włoski, profesor ekonomiki przy Uniwersytecie w Genui — Attilio Cabiati oraz włoski przedsiębiorca — Giovanni Agnelli, sugerując konieczność stworzenia silnej federacji, dla której opracowali projekt podstaw organizacyjnych. Obok nich profesor geografii w Sorbonie, Albert Demangeon, ogłosił w pierwszej połowie lat dwudziestych pismo stanowiące analizę położenia Europy w świecie, przedstawiając wszystkie straty poniesione w czasie wojny światowej przez ten kontynent i wykazując, że wspólny wysiłek wszystkich państw mógłby przywrócić Europie jej dawne znaczenie. Obydwie te książki stworzyły podstawy późniejszego rozwoju myśli o zjednoczeniu.

Na płaszczyźnie gospodarczej myśl o zjednoczeniu Europy reprezentowała Najwyższa Rada Ekonomiczna (*Supreme Economic Council*) utworzona na paryskiej konferencji pokojowej w 1919 r. Krótko przed swoim rozwiązaniem Rada ta zaproponowała powołanie ogólnej konferencji gospodarczej i opublikowała sprawozdanie na temat potrzeb i problemów gospodarczych Europy. Jest to jeden z najważniejszych dokumentów gospodarczo-politycznych z tego okresu. Rada Związku Narodów przychyliła się do projektu zwołania takiej konferencji, która odbyła się w Brukseli w dn. od 24 IX — 8 X 1920 roku z udziałem 39 krajów. Wyniki jej były minimalne, podkreślała jednak konieczność współpracy państw europej-

skich w dziedzinie ekonomicznej. W dalszych latach swej działalności Związek Narodów coraz bardziej koncentrował swoją uwagę na problemach gospodarczych, jednak nie osiągnął niczego trwałego, potwierdzając tym poglądy o swojej praktycznej nieprzydatności do rozwiązania pogłębiającego się kryzysu gospodarczego, a w związku z tym narastających problemów w różnych dziedzinach życia europejskiego.

HENRY REUSS: „Noblesse oblige” — *Amerikas Apell an Deutschland*. „Aussenpolitik” nr 8 1962, s. 510—515.

Autor artykułu — Henry S. Reuss — jest członkiem kongresu amerykańskiego i pracował wiele lat w organach planu Marshalla; ta okoliczność kwalifikuje go do oceny zagadnienia kształtowania się stosunków gospodarczo-finansowych między Stanami Zjednoczonymi a Niemcami zachodnimi. Prynicyjalnie uważa on te ostatnie za jedyne godne spośród państw zachodnich partnera dla swego kraju. Współpraca na odcinku ekonomicznym, jak do tej pory, nie zdała egzaminu. Daleka jest od nadziei, które żywiły Stany Zjednoczone, inspirując integrację ekonomiczną Europy zachodniej i objęcie nią Niemiec Federalnych silnych i świadomych swego „powołania”. USA domagają się od Niemiec, by zechciały podać pomocną rękę restauratorowi ich obecnej potęgi. Paradoksalność sytuacji Stanów Zjednoczonych i Europy zachodniej — jako ściśle współpracujących ze sobą kontrahentów gospodarczych — widzi autor w tym, że obaj partnerzy mają wiele dóbr do wymiany, dysponując niezwykle chłonnymi rynkami, choć o różnym profilu; tymczasem obwarowali siebie wysokimi taryfami celnymi i restrykcjami handlowymi. Wyjście z tego impasu jest realne, ale inicjatywa w tym kierunku należy do Niemiec zachodnich, które posiadają dodatni bilans płatniczy, pełne zatrudnienie, chłonny rynek własny i brak balastu kolonialnego. Między innymi dysponując największy-

mi w świecie rezerwami wolnego złota i dewiz, Niemcy zach. mogłyby w zdecydowany sposób wpływać na wyrównanie międzynarodowych trudności płatniczych. Autor sugeruje w jakiej mierze Niemcy zach. winny pomóc Stanom Zjednoczonym w zahamowaniu ucieczki złota i kapitału inwestycyjnego do Europy oraz użyć ich ogromnym zamorskim wydatkom militarnym. Reuss zaleca więc: zwiększenie przez NRF puli pożyczek długoterminowych przy jednoczesnym ich niskim oprocentowaniu i wzmoczenie pomocy dla krajów słabo rozwiniętych, jak wreszcie wydatniejsze przyjęcie na siebie amerykańskich zamorskich ciężarów militarnych. Ta ostatnia uwaga odnosi się nie tylko do NRF. Reuss postuluje w końcu zniesienie ceł zewnętrznych Wspólnego Rynku, przy jednoczesnym uchyleniu przez Stany Zjednoczone barier handlowych (zastosowanie *Trade Expansion Act*). Swą analizę niewyżytkanych i chybionych możliwości dwóch czołowych krajów „wolnego świata” opatruje autor następującym zdaniem: „Niemcom i Stanom Zjednoczonym wiele zostało dane — w latach nadchodzących wiele będzie się od nich żądało”.

WŁADYSŁAW KOWALCZYK: *Szkolnictwo polskie w Niemczech (1945—1948)*. Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych. Warszawa 1961, s. 246.

W momencie zakończenia II wojny światowej na terenie trzech zachodnich stref okupacyjnych Niemiec znalazło się ok. 1 mln Polaków w tym ok. 100 000 dzieci i młodzieży w wieku od 3 do 18 lat. Zaistniała sytuacja zmusiła tych ludzi do czasowego pozostania w Niemczech zachodnich. W związku z tym, z inicjatywy nauczycieli z obozów oficerskich, zaczęły powstawać szkoły dla polskich wysiedleńców. Tematem bardzo ciekawej pracy W. Kowalczyka jest rola szkoły polskiej w zachodnich strefach okupacyjnych Niemiec na tle życia obozowego wysiedleńców w okresie od kwietnia 1945 do końca 1948 r. Autor charakteryzuje ogólną sytuację

wysiedleńców polskich, stosunek do nich władz i organizacji okupacyjnych, rolę nauczycieli, zagadnienie opieki nad dzieckiem, strukturę, programy nauczania, działalność oświatowo-kulturalną szkół powszechnych, średnich ogólnokształcących i zawodowych, problem udostępnienia Polakom studiów

wyższych, akcję wydawniczą, zaopatrzenie w podręczniki, stosunek wysiedleńców do kraju, ze szczególnym podkreśleniem roli polskiej szkoły w Niemczech zachodnich w organizowaniu akcji powrotu do kraju. Studium opatrzone aneksem źródłowym.

Zestawili: A. L., M. J., W. T.

CZECHOSŁOWACJA

VÁCLAV KRÁL: *Politické strany a Mnichov. Dokumenty*. Praha 1961, s. 226.

Tytuł tego zbioru dokumentów nie odpowiada w pełni jego zawartości, gdyż w zasadzie materiały zebrane przez autora dotyczą polityki partii narodowo-socjalistycznej (partia Beneša) i to raczej w większości konfliktów wewnętrznych tej partii (protokoły posiedzeń, odezwy, deklaracje itp.). Polityka agrariuszy i SdP została w przedstawianym tu wyborze niemal całkowicie pominięta, chyba że splatała się z działalnością czechosłowackich narodowych socjalistów.

Dokumenty dotyczą wydarzeń z r. 1938, natomiast obszerny wstęp autora wyboru jest próbą syntetycznego przedstawienia polityki zagranicznej Czechosłowacji również i we wcześniejszym okresie. Książka ma charakter popularny, stąd dobór materiału dokumentarnego.

K. KAPLAN: *Zakotvení výsledků únorového vítězství. K historii od února 1948 do června 1948 v českých zemích*. „Československý časopis historický”. Praga 1962, z. 2, s. 153—177.

Teoretyczne rozważania na temat dyktatury proletariatu oraz obraz procesu tworzenia tego systemu na ziemiach czeskich w okresie od lutego do czerwca 1948 r., czyli przerastania rewolucji demokratycznej w rewolucję socjalistyczną. W artykule przedstawiono wzrost sił KPCz, działalność frontu narodowego, którego kandydaci uzyskali w wyborach do sejmu 89,0%

wszystkich oddanych głosów w maju 1948 r.

Artykuł oparty na archiwaliach wnosi wiele nowego materiału do tematu podejmowanego już niejednokrotnie przez czechosłowacką publicystykę i historiografię.

LACINA VLASTISLAV: *K charakteru a výsledkům demokratických agrárních přeměn v lidově demokratickém Československu*. „Českosl. čas. histor.”. Praga 1962, z. 3, s. 313—338.

Krytyka reformy rolnej przeprowadzonej w republice przedmonachijskiej, w r. 1920, oraz charakterystyka przebiegu nowej, demokratycznej reformy do 1947 r. a także po wydarzeniach lutowych 1948. Cennym uzupełnieniem artykułu jest bardzo starannie zebrana i zamieszczona w przypisach literatura.

ADOLF BEHNKE: *Die Slowakei*. „Geographische Rundschau” nr 4 1962, s. 129—138.

Artykuł informacyjny poświęcony głównie geografii ekonomicznej współczesnej Słowacji i rozwojowi jej ekonomiki w ramach państwowości czechosłowackiej. Rozwój przemysłu, rolnictwa i komunikacji przedstawiony został na tle porównawczym z okresem dwudziestolecia międzywojennego. Zawiera wiele cennego materiału statystycznego. Budowa geologiczna poszczególnych regionów oraz warunki klimatyczne kraju mniej autora interesowały, gdyż zasadniczą myślą artykułu jest pokazanie obrazu przebudowy Słowacji z kraju rolniczego na kraj przemysłowy. Zestawił J. Kz.